

ՆՈՒԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Զարգացումն Նուիրապետության ցկնի Առաքելոց:

Բ. Ստորին դասակարգություն

(Շար. Սիրնի, 1994 Յուլ-Մարտ թիւէն)

Եկեղեցւոյ արագ տարածումն եւ ընդ նմին կրօնական հաստատութեանց եւ սահմանադրութեանց զարգացումն՝ երրորդ եւ չորրորդ դարու մէջ պատճառ եղան նուիրապետութեան երբեակ աստիճաններու ստորաբաժանման: Ինչպէս այդ երեք աստիճաններն յընթաց ժամանակի ըստ բարգաւաճման Եկեղեցւոյ մէկ աղբիւրէ բղխած էին, այսինքն յԱռաքելութենէ, նոյնպէս երբ երրորդ եւ չորրորդ դարու մէջ քրիստոնէութիւնն ամեն տեղ փարգուեցաւ, պէտք եղաւ նոր աստիճաններ հաստատել, կամ լաւ եւս հին երբեակ բաժանումն ստորաբաժանել ըստ պիտոյից եւ ըստ հարկին. բայց այնպէս որ եպիսկոպոսութեան, քահանայութեան եւ սարկաւագութեան աստիճաններն՝ որք յԱռաքելոց անտի սահմանաւ էին՝ միշտ իբրեւ հիմն մնացին եկեղեցւոյ նուիրապետութեան, եւ բուն ու իրական իշխանութիւնն այդ երեք աստիճաններէ կայացաւ: Ամենէն աւելի սարկաւագութեան ստորաբաժանումներն հաստատուն եւ որոշ կերպարանք առին եւ առանձին ձեռնադրութեամբ իրեանց պաշտօնն ստանձնեցին: Եւ որպէս զի հիմնական երեք աստիճաններն այս աւելորդ աստիճաններէն որոշուին, վերջինքն (այսինքն սարկաւագութենէ վար եղող աստիճանք) կոչուեցան ստորին դասակարգութիւն, իսկ առաջինքն (այսինքն սարկաւագութենէ վեր եղող աստիճանք) կոչուեցան բարձրագոյն դասակարգութիւն եւ «սուրբ կարգ»: Նախ ստորին դասակարգութեան աստիճանները քննենք:

(1) Վերէն սկսելով՝ գկնի սարկաւագութեան կը հանդիպինք Կիսասարկաւագութեան, որ նախ

արեւմտեան եւ ապա արեւելեան Եկեղեցւոյ մէջ հաստատուեցաւ: Ա. Կիպրիանոս ՚ի սկզբան երրորդ դարու կը յիշէ զայն (Եւս. Եկէ. Պատ Զ. 43) եւ քիչ յետոյ նաեւ Ա. Աթանաս: Կիսասարկաւագութիւնն անոր համար հաստատուեցաւ, որ յառաջ Երուսաղէմի եկեղեցւոյ Խօթն սարկաւագաց օրինակին հետեւելով՝ սովորութիւն դարձեր էր իւրաքանչիւր քաղաքի մէջ Խօթնէն աւելի սարկաւագ չունենալ: Բայց մեծ քաղաքաց գործերու շատութիւնը կը պահանջէր աւելի աշխատաւորներ. ուստի առանց աւանդական սովորութիւնը զանց առնելով՝ աշխատաւորները բազմացնելու այս հնարքը գտան, եւ պէտք եղածին չափ կիսասարկաւագներ եւս ձեռնադրեցին՝ ՚ի քաց առեալ Խօթն սարկաւագներն որք ապա աւագ սարկաւագ անուն ստացան: Ի սկզբանէ կիսասարկաւագներն սրբազան արարողութեանց մասնակցելու սովորութիւն չունէին, անոնց պաշտօնն էր ըստ Եւսեբայ՝ եկեղեցւոյ դուռը կենալ դռնապաններու նման եւ մտնող ելողներու վերայ հսկել. իրենց յանձնուած էր՝ հաղորդակցութեան թուղթերը տանել զոր եպիսկոպոսունք եւ ժողովուրդ միմեանց գրելու սովոր էին: Եօթներորդ դարու մէջ միայն սովորութիւն եղաւ որ կիսասարկաւագունք նուիրական անօթներն (սկիհն եւայլն) մաքրէին եւ պահէին, եւ եկեղեցւոյ մէջ գործածուած ներմակեղէնները լուանային: Բայց պաշտօնական արարողութեանց մասնակցիլ (օրինակի համար վերաբերում ընել, բարձրաձայն աղօթք արտասանել եւայլն) խստիւ արգիլեալ էր նոցա եւ միայն աւագ սարկաւագաց վերապահեալ: Նոյնպէս ուրարի գործածութիւնն անոնց

թոյլատրուած չէր:

(2) Զկնի կիսասարկաւագութեան կու գայ ջահընկալութիւն, որ կը կարծուի թէ նախ 'ի Հոռովմ եւ յարեմուտս հաստատուեցաւ 'ի ժամանակի հալածանաց, երբ հաւատացեալք առիպուած լինելով յերեսաց հեթանոսաց՝ իրենց սրբազան պաշտամունք մութ եւ ստորեկրեայ տեղեր կատարել, քարեկարգութեան համար առանձին ջահընկալներ նշանակեցին, որք պաշտօն ունէին ջահերով առաջնորդել ոլորմուր ճանապարհներով դէպ 'ի ժողովատեղին, եւ այն տեղ Ս. Գրոց եւ աղօթից ընթերցման ժամանակ ընթերցողի մօտ լոյս պահել, եւ աղօթատան զանազան տեղեր որոշեալ ջահերն ու կանթեղները լուցանել: Զահընկալը պաշտօն ունէր նաեւ «զարոյ պատարագին նշխար գործել, եւ զբաժակն պատրաստել» կամ ինչպէս մեր Մաշտոցի աղօթքն ունի «լնուլ զգինի 'ի քաժակ արեան Որդւոյ քոյ, եւ տալ զՄարմին Տեառն մերոյ յայս սուրբ սեղանս»: Սակայն այս վերջինը չը պիտի իբրեւ խորհրդաւոր վերաբերումն ընծայից համարուի, որ աւագ սարկաւագաց վերապահեալ էր. այլ յաւէտ նշխար մատակարարելու միտքով, քանզի նշխար գործողն եւս ինքն էր: Երբորդ դարու վերջերը ջահընկալութեան աստիճանն ըստ քաւականին կազմակերպուած կը գտնենք:

(3) Երդմնեցուցութիւնն սկիզբէն գերբնական շնորհք մի էր, որոյ ընդունող գորութիւն կ'ունենային հրաշալի կերպիւ զանազան ախտեր եւ հիւանդութիւններ (մանաւանդ այնպիսիք որ սատանայական ազդեցութեան հետեւանք կը համարուէին) բժշկել. եւ հետեւաբար օրինաւոր եկեղեցական աստիճան չէր եւ որ եւ է քրիստոնեայ կրնայ այդ շնորհքն ունենալ առանց կղերական կոչման: Կերպով իմն Գրիստոս եւ իւր աշակերտք երդմնեցուցիչ էին, եւ վերջինք մանաւանդ

երդմնեցուցանելով յանուն Յիսուսի՝ թէ՛ դեւեր կը հալածէին եւ թէ ամէն տեսակ հիւանդութիւններ կը բժշկէին (Գործ. ԺԹ. 13): Նախկին քրիստոնեայք ընդհանուր հեթանոս աշխարհն իբրեւ սատանայի իշխանութեան տակ կ'ենթադրէին, եւ մասնաւոր (հիւանդութեան չափ) այսահարեալներէ զատ, ամէն հեթանոս սատանայական ազդեցութեան տակ էր, եւ երբ հեթանոս մի քրիստոնեայ դառնալ ուզէր, նախ պէտք էր անկէ զսատանան հեռացնել՝ հալածել, եւ ապա զնա մկրտել: Եւ քանի որ այսպիսիք զգալի եւ երեւելի կերպիւ սատանայական ազդեցութիւն չէին կրեր, այսինքն, պարզօքեալով՝ հիւանդ չէին, հրաշալի կերպիւ բժշկուելու պէտք ալ չունէին. նոքա քարոյապէս այսահարեալ էին, եւ դեւերն 'ի նոցանէ քարոյապէս հալածելու պէտք կար. եւ սորա համար եկեղեցւոյ իշխանութիւնը կը քաւէր առանց գերբնական շնորհաց, կամ երբ իմացուէր թէ մէկն այդպիսի գերբնական շնորհաց արժանացեր է՝ նաեւ եկեղեցական ձեռնադրութեամբ եւ աստիճանաւ կը հաստատուէր այդ պաշտօնի մէջ: Վերը ըսուեցաւ թէ յանուն Յիսուսի դեւերը կը հալածէին կամ կ'երդմնեցունէին, այլ քանզի երդմնեցուցութեան տարբեր առիթներ եւ պէտքեր կային, իւրաքանչիւր պարագայի համար մի յարմար երդմնեցնելու ձեւ ու խրատ կար: Այս տարբեր ձեւերն մէկ գրքի մէջ ժողովեալ՝ (Ծիսարան կամ Մաշտոց երդմնեցուցութեան կամ Գիրք երդմանց) ձեռնադրութեան ժամանակ եպիսկոպոսը կը յանձնէր ընծայեցելոյն եւ ձեռնադրութեամբ կը հաստատէր զնա իւր նոր աստիճանի մէջ: Մեր Մայր Մաշտոցի աղօթքներն ու քարոզները ըստ քաւականին կը հաստատեն մեր ըսածն: Պատշաճաւոր քարոզէ եւ աղօթքէ յետ, ծանօթութիւնը կ'ըսէ. «Ապա տան ըզՄաշտոց գիրքս՝ յորում գրեալ կայ երդմունք մկրտութեան

կամ հրաժարման», յորմէ յայտնի է թէ ոչ Մայր Մաշտոցն է, ոչ Քահանայի Մաշտոցն, այլ ինչպէս ըսինք՝ Երդմանց Գիրքն, որ եթէ հիմա գտնուի՝ միայն հին գրատանց խորերում՝ մնացեալ ազգային անգին գրչագրաց բաղդին տգէտ եւ չարանախանձ մարդոց ձեռաց տակ քանտարկուած է: Երդմնեցուցչութեան իշխանութիւն տալու միջոցին՝ եպիսկոպոսը հետեւեալ խօսքերը կ'արտասանէ. «Առ դու քեզ իշխանութիւն 'ի Հոգւոյն Սրբոյ, եւ ամփոփեալ գգրեալս աստ 'ի միտս քո (այսինքն երդման զանազան ձեւերն անգիր սերտէ). հրաման է քեզ դնել զձեռս քո 'ի վերայ հիւանդաց, եւ որք գան 'ի մկրտութիւն՝ հրաժարեցուցանել 'ի սատանայէ եւ 'ի նորայնոցն»: Ասկէ կ'երեւի որ երդմնեցուցիչը պաշտօն ունի թէ՛ իրական (հիւանդ) այսահարներու վերայ ձեռք դնելով առողջացնել եւ թէ նորահաւատ հեթանոսները կամ երեխաները, որք 'ի ծննդեանէ անտի ընդ իշխանութեամբ չարին կը կարծուէին, մկրտութենէ յառաջ «հրաժարեցուցանել 'ի սատանայէ եւ 'ի նորայնոցն»: Բայց հետգհետէ երբ երդմնեցուցչի պաշտօնը նուագեցաւ եւ այլ եւս հիւանդաց վերայ ձեռք դնելու եւ երդմնեցուցանելու պէտք չկար, մկրտութենէ յառաջ սովորական հրաժարումն եւս քահանայի մկրտութեան արարողութեան հետ միացաւ, ինչպէս որ է մինչ ցարդ: Ուշադրութեան արժանի է այս մասին Հրաժարիմքէն յառաջ արտասանած աղօթքն, յորում՝ կ'ըսուի. «Նայեա՛ Տէր, ողորմութեամբ քով 'ի սա, մերժեա եւ հեռացո 'ի սմանէ ամենայաղթ կոչմամբ անուան քո 'ի վերայ սորա, զխորհուրդս, գրանս եւ զգործս, եւ զամենայն խաբէութիւնս չարին, որով սովոր է խաբել եւ կորուսանել զմարդիկ: Որպէս զի զարհուրեալ 'ի յաղթող անուանէդ քու մէկ, տագնապեցի եւ տանջեցի աներեւոյթ տանջանօք, եւ երդմամբ հեռացեալ 'ի

սմանէ՛ այլ մի՛ եւս դարձցի 'ի սա»: Այս աղօթքէն յետ երախայն Հրաժարիմքը կ'արտասանէ եւ ինքն եւս հանդիսապէս կը խոստանայ բոլորովին հեռանալ սատանայի ծառայութենէն, յորմէ մի քիչ յառաջ յանուն Յիսուսի, եւ երդմնեցուցչի կամ քահանայի ձեռնադրութեամբն ազատուած էր:

(4) Ընթերցողութեան աստիճանն սկիզբն իւրաքանչիւր ուսուցանող հոգեւորականի յանձնուած էր. այլ յետոյ որոշուեցաւ որ Ս. Գրոց պատմական եւ մարգարեական ու խրատական մասերն առանձին աստիճանաւորի ձեռնով կարդացուի եկեղեցւոյ մէջտեղը կամ ատեանը դրած գրակալէն, այլ եւ ոչ Սեղանէն, որ միայն աւագ սարկաւագաց վերապահուած էր: Նոյնպէս աւետարան կարդալու իրաւունք եւս չունէր ընթերցողն: Ի ժամանակի հալածանաց երբ հեթանոսք քրիստոնէից եկեղեցական գրքերը յափշտակելու եւ կործանելու հետամուտ էին, այդպիսի գրքեր ընթերցողաց կը յանձնուէր, որոց ձեռքը աւելի ապահով կը լինէր քան թէ աւելի ծանօթ եւ աւելի քարճաստիճան սարկաւագաց մօտ: Ջկնի հալածանաց, Ս. Գրոց պահպանութեան պաշտօնը վերստին սարկաւագաց անցաւ: Հին ժամանակ ընթերցողութեան աստիճանն այնքան յարգի էր որ շատ նշանաւոր եւ քարճաստիճան աշխարհականք յաճախ ընթերցող կը դառնային. ինչպէս Սուրբ Գրիգոր Նազիանզացւոյ օրով՝ յետոյ իւր հաւատքն ուրացող կայսրն Յուլիանոս եւ իւր եղբայր Գալլոս՝ Նիկումիդիոյ եկեղեցւոյ մէջ ընթերցողութեան պաշտօն կը վարէին:

(5) Ամենէն ստորին աստիճանն է Դոնապանութիւն: Դոնապանք պաշտօն ունէին եկեղեցւոյ դռները պահպանել, ժամանակին քանալ եւ փակել, աղօթից ժամանակ հսկել որ հեթանոս կամ անարժան մէկը եկեղեցի չմտնէ, նաեւ ժողովրդեան ամէն աստիճանի, սեռի եւ հասակի

յարմար տեղ նշանակել: Երբեմն ալ անոնց կը յանձնուէր զգուշանալ որ եկեղեցիէն արարողութեանց յատկացեալ իրերէն դուրս չը տարուէին: Հալածանաց ժամանակ դռնապանք ման եւ ժամկոչութեան պաշտօն ունէին, եւ գաղտնի կերպիւ արարողութեանց սկիզբը հաւատացելոց կը ծանուցանէին:

Այս հինգն են ստորին դասակարգութեան օրինաւոր աստիճաններն, որ ընդ բարձրագոյնիցն երկոցունց՝ աւագարկաւագութեանց եւ քահանայութեան, եօթն աստիճան կը կազմեն, եւ ՚ի հնուց հետէ բոլոր հին եկեղեցեաց մէջ ընկալեալ դասակարգութիւններն են: Սակայն գիտնալու է որ սարկաւագութենէ եւ քահանայութենէ ՚ի բաց, մնացեալներէն եւ ոչ մին հիմա այլ եւս իրական աստիճան է, անոնց գործերն կա՛մ սարկաւագաց եւ քահանայից յանձնուած են կա՛մ բոլորովին առանց որեւէ եկեղեցական աստիճան ունեցող սպասաւորաց: Բաց ՚ի այս օրինաւոր պաշտօններէն, զանազան երկրաց մէջ զանազան պարագայից տակ այլ եւս այլ պաշտօններ եւս կը յիշուին մախնեաց գրուածոց մէջ. ժամկոչ յիշեցինք, յիշեմք ման Սաղմորսերգոյի եւ Աւելածոյք, որ մեր Աւագ Մաշտոցի մէջ եւս յատուկ օրհնութեան աղօթքներ ունին, Գերեզմանափոր եւ Մեռելակիր, Հիւանդապահ, Խնամակալ կալուածոց, Գանձապէտ, Մատակարար, եւ հուսկ յետոյ Դպիր, որոյ պաշտօնն էր գրել մարտիրոսաց վկայաբանութիւնն, ժողովոյ կանոնադրութիւններ եւ երբեմն ման եպիսկոպոսաց քարոզներն եւ անոնց շրջաբերականներն: Դպիր քառի մեր մէջ այնքան ընդհանրացած լինելու պատճառն այն է որ դպիրք

եպիսկոպոսի հետ աւելի յաճախ յարաբերութիւն ունէին քան թէ որեւէ ուրիշ ստորին աստիճանաւոր մի, եթէ ոչ՝ դպրութիւն ըստ ինքեան որոշ եկեղեցական աստիճան չէ եւ Մայր Մաշտոցի մէջ եւս իբրեւ առանձին աստիճան նշանակուած չէ: Միայն այսքան կ'երեւի որ առաջին վեց աստիճաններ (կամ բոլորն կամ անոնցմէ մի քանիսն) ունեցողն կրնայ Դպիր կոչուիլ: Թարգման կը կոչուէր այն պաշտօնեայն որ Սուրբ Գիրքը կամ եկեղեցական աղօթքներն խառն ժողովրդեան մէջ մէկ լեզուէ մի ուրիշ լեզու կը թարգմանէր:

Ի վերջոյ կը յիշուին Սարկաւագուհիք, որոց աստիճան յԱռաքելոց անտի հաստատուած էր եւ նոյն հիման վերայ զարգացաւ: Նոքա սովորաբար այրիներ էին եւ իրենց պարտաւորութիւնն էր իգական սեռէ երախաները կրթել ՚ի պատրաստութիւն մկրտութեան, եւ մեծաւ մասամբ միեւնոյն պաշտօնը կը կատարէին իրենց սեռի համար ինչ որ սարկաւագ կը կատարէին արանց համար: Բայց եկեղեցւոյ մէջ սրբազան արարողութիւն կատարելու ոչ իշխանութիւն ունէին եւ ոչ սովորութիւն, մանաւանդ որ խստիւ ալ արգելուած էր նոցա՝ հրապարակաւ երգել կամ քարոզել: Ուրեք ուրեք Հայոց մէջ սարկաւագութեան աստիճան տալը բոլորովին հակառակ է Նոր Կտակարանի ոգւոյն եւ մախկին եկեղեցւոյ աւանդութեան. եւ կը թուի պարզապէս տգիտութեան եւ սխալ հասկացողութեան հետեւանք լինել. թերեւս սարկաւագուհի բառէն կարծեցին թէ այդպիսիք միեւնոյն աստիճան եւ իշխանութիւն ունենալու են որպէս սարկաւագունք:

(շաղտունակելի)

ՔՈՐՈՍ Տ. Ի. ԶՈՒՂԱՅԵՑԻ